

Arkadiusz Łukasz Fordoński*

Problematyka agrarna w polskiej kampanii parlamentarnej w 2023 roku

Agrarian Issues in the Polish Parliamentary Campaign in 2023

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: rolnicy, rolnictwo, kampania wyborcza, programy polityczne

Key words: farmers, agriculture, election campaign, political programs

Abstrakt: Analiza materiałów programowych i działań ugrupowań w kampanii wyborczej przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku wykazała, że problematyka agrarna zajmowała wiodące miejsce w kampaniach PSL i współtworzonego przez tę partię komitetu Trzeciej Drogi, a także Konfederacji. Był to także istotny, ale relatywnie mniej doniosły temat z perspektywy PiS. W przypadku Nowej Lewicy, KO i Bezpartyjnych Samorządowców rolnictwo było jednym z mniej istotnych, ale obecnych w kampanii zagadnień. Wśród środków wykorzystywanych dla pozyskania poparcia rolników znalazły się: 1. eksponowanie tematyki rolnictwa w programach wyborczych poszczególnych komitetów, 2. organizowanie wydarzeń (konwencji programowych, konferencji prasowych), których tematyka miała koncentrować się wokół spraw wsi i rolnictwa.

Abstract: The analysis of the political programs and activities of political parties in the election campaign before the 2023 parliamentary elections showed that agrarian issues occupied a leading place in the campaigns of Polish Peasant Party and the Third Way committee co-created by this party, as well as the Confederation. It was also an important, but relatively less important topic from the Law and Justice perspective. In the case of the New Left, Civic Coalition and Nonpartisan Local Government Activists, agriculture was

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5825-7445>, dr, Wydział Nauk Społecznych Akademii Mazowieckiej w Płocku. E-mail: a.fordonski@mazowiecka.edu.pl.

one of the less important but present issues in the campaign. The measures used to gain farmers' support included: 1. highlighting the issue of agriculture in the election programs of individual committees, 2. organizing events (program conventions, press conferences) whose topics were to focus on rural and agricultural issues.

Wprowadzenie

Spór o kwestie dotyczące rolnictwa i rywalizacja o poparcie rolników odgrywały istotną rolę w kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu w 2023 roku. Choć liczebność tej grupy stopniowo się zmniejsza, to wg danych GUS w 2021 roku w rolnictwie pracowało 1084,4 tys. osób¹. Oprócz tego od sytuacji w rolnictwie zależy choćby częściowo jest także status materialny rodzin rolników, których pełnoletni członkowie mogą nie być aktywni zawodowo lub mogą trudnić się innym zajęciem. Gospodarstwa rolne posiadają także osoby, które przez GUS nie są klasyfikowane jako rolnicy – wg danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2020 roku w Polsce było 1317,4 tys. gospodarstw rolnych. W rezultacie grupa osób zainteresowanych sytuacją w rolnictwie z pewnością znacznie przekracza obie ww. wartości². Rolnicy i osoby związane z rolnictwem stanowią więc liczną grupę elektoratu. Oczywiście z drugiej strony na preferencje polityczne rolników wpływa także wiele innych czynników niż propozycje programowe ugrupowań politycznych dotyczące rolnictwa i wiarygodność tych ugrupowań w badanej sferze.

Podczas kampanii wyborczych komitety wyborcze dokonują segmentacji elektoratu, wyróżniając grupy o specyficznych potrzebach, do których można dotrzeć przez wykorzystanie dostosowanego do nich języka i oferty wyborczej³. Traktowanie ogółu rolników jako jednego segmentu jest obarczone ryzykiem błędu, ze względu na wewnętrzne zróżnicowanie tej licznej grupy. Różnice te dotyczą m.in. statusu ekonomicznego rolników, ich wykształcenia, etc. Należy zaznaczyć, że z jednej strony obserwujemy zmniejszanie się liczby gospodarstw o areale mniejszym niż 20 ha, z drugiej strony rośnie liczba gospodarstw o powierzchni przekraczającej tę wartość, a więc często gospodarstw nowoczesnych, o znacznej produktywności. Jeszcze szybciej rośnie liczba gospodarstw przekraczających 50 ha, w przypadku których innowacyj-

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, Warszawa 2022, s. 106.

² Główny Urząd Statystyczny, *Powszechny Spis Rolny 2020. Charakterystyka gospodarstw domowych rolników na podstawie połączonych danych z PSR 2020 i NSP 2021*, Warszawa 2023, s. 29.

³ D. Kur, *Adaptacja instrumentów marketingu ekonomicznego na potrzeby polityków*, «Świat Idei i Polityki» 2018, t. 18, s. 306–308.

ność jest jeszcze wyższa – wg danych GUS liczebność gospodarstw o areale od 20 do 50 ha wynosiła jednak 109,9 tys., a o areale równym lub większym od 50 ha 40,7 tys. – razem jest to więc jedynie niespełna 11,5% ogółu gospodarstw. W konsekwencji grupa rolników – dużych producentów rolnych stanowi więc niewielki odsetek ogółu rolników. To pozyskanie rolników posiadających mniejsze areale, ma zatem kluczowe znaczenie w perspektywie rezultatu wyborczego.

Rolnicy w 2019 roku w zdecydowanej większości popierali Prawo i Sprawiedliwość – wg sondażu *exit poll* pracowni IPSOS partia ta miała uzyskać poparcie 67,7% rolników. Polskie Stronnictwo Ludowe miało mieć w tej grupie poparcie 16,5%, a Koalicja Obywatelska 7,9%⁴. Z uwagi na forsowanie przez rządzących niekorzystnych dla rolników zmian w postaci tzw. „Piątki dla zwierząt”⁵, a następnie nieumiejętną politykę władz wobec kryzysu na rynku zbóż spowodowanego przez masowy napływ tego towaru z ogarniętej wojną Ukrainy w 2023 roku ugrupowania opozycyjne uzyskały jednak możliwość odebrania partii rządzącej części tego elektoratu lub przynajmniej zdemobilizowania go do tego stopnia, by nie wziął udziału w wyborach. Wg danych sondażu *exit poll* pracowni IPSOS dotyczącego wyborów do Sejmu w 2023 roku szanse tej nie wykorzystały – poparcie dla PiS wśród rolników miało niemal nie zmienić się i osiągnąć poziom 67,4%, spaść miało natomiast dla PSL – lista Trzeciej Drogi uzyskać miała 10,6% głosów, a więc mniej niż uprzednio sam PSL, nieznacznie wzrosnąć miało poparcie dla Koalicji Obywatelskiej – 9,7%⁶.

W świetle zarysowanych uwarunkowań wyraźnie widać, że tematyka agrarna miała potencjał stać się istotnym tematem kampanii parlamentarnej w 2023 roku. Niniejszy tekst ma na celu ocenę, jakie znaczenie ta problematyka miała w kampanii. Warto zauważyć, choć udział współczesnego ruchu ludowego w kampaniach wyborczych doczekał się wielu opracowań⁷, to brak

⁴ B. Biskup, *Portret wyborców AD 2019. Zmiany w preferencjach elektoratów partyjnych w Polsce*, «Studia Politologiczne» 2020, vol 55, s. 296.

⁵ Sejm RP, Projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/153EF164944D1C75C12585E300498DA-9/%24File/597.pdf> (18.12.2023).

⁶ PiS z głosami rolników i robotników. Przedsiębiorcy za Koalicją Obywatelską, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/jak-glosowaly-grupy-zawodowe-wybory-2023-7392886> (20.12.2023).

⁷ R. Kubicki, *Przebieg kampanii i program Polskiego Stronnictwa Ludowego w wyborach parlamentarnych w 2011 roku*, «Studia Humanistyczno-Społeczne» 2013, nr 7, s. 165–178; J. Kurek, *Polskie Stronnictwo Ludowe w wyborach do Parlamentu Europejskiego, w 2009 roku*, [w:] R. Głajcar, W. Wojtasik (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce 2009*, Katowice 2010, s. 217–232; D. Mider, A. Marcinkowska, *Polskie Stronnictwo Ludowe – ewaluacja internetowej kultury politycznej podczas kampanii parlamentarnej w 2011 roku*, «Studia Politologiczne» 2012, vol. 26, 145–192; E. Podgajna, *Kampania wyborcza Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) w 2007 roku*, «Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne» 2008, nr 19, s. 140–150; W. Peszyński, A. Seklecka, *Telewizyjna reklama*

jest prac poświęconych znaczeniu problematyki rolnictwa w perspektywie rywalizacji wyborczej⁸. Celem autora jest także wskazanie środków wykorzystywanych przez poszczególne ugrupowania w kampanii wyborczej dla pozyskania elektoratu związanego z rolnictwem i ocena tych instrumentów. Ma również służyć ewaluacji tych instrumentów.

Problem badawczy wyraża się w pytaniu: jakie znaczenie problematyka agrarna miała w kampanii poszczególnych komitetów wyborczych? Jakie instrumenty wykorzystywały poszczególne komitety wyborcze dla pozyskania poparcia rolników.

Wstępna analiza zagadnienia pozwala wysnuć kilka hipotez. Po pierwsze analiza wcześniejszego poparcia ugrupowań i wstępna analiza programów pozwoliła założyć, że problematyka agrarna zajmowała wiodące miejsce w kampaniach wyborczych Prawa i Sprawiedliwości (oraz Zjednoczonej Prawicy) i Polskiego Stronnictwa Ludowego i w konsekwencji komitetu Trzeciej Drogi. W przypadku innych ugrupowań można było przyjąć, że stanowiła jeden z mniej istotnych, ale obecnych w kampanii tematów. Założono również, że wśród środków wykorzystywanych dla pozyskania poparcia rolników znalazły się: 1. eksponowanie tematyki rolnictwa w programach wyborczych poszczególnych komitetów, 2. organizowanie wydarzeń, których tematyka miała koncentrować się wokół spraw wsi i rolnictwa.

Dla weryfikacji hipotez posłużono się jakościową i ilościową analizą treści dokumentów programowych i przekazów kampanijnych 6 komitetów, które zarejestrowały swoje listy w każdym z okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu w 2023 roku⁹.

Specyfika postulatów dotyczących rolnictwa i ich obecność w kampaniach ugrupowań

Ugrupowanie Bezpartyjni Samorządowcy w kampanii parlamentarnej 2023 roku dopiero nabywało doświadczenie jako ogólnopolski komitet wybor-

polityczna w kampaniach parlamentarnych PSL, [w:] Ł. Tomczak (red.), *Ludowcy i problematyka agrarna na początku XXI wieku*, Wrocław 2010, s. 73–90.

⁸ Tematyka ta bywa omawiana obok innych zagadnień istotnych w kampanii wyborczej: J. Hołubiec, G. Szkatuła, D. Wagner, A. Małkiewicz, *Identyfikacja elementów parlamentarnej kampanii wyborczej – budowanie bazy wiedzy*, «*Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą*» 2007, nr 8, s. 58–61. Rolna tematyki rolnictwa była również omawiana w szerszym kontekście kampanijnych dyskusji na temat wsi: M. Szpyt, *Wieś w programach polskich partii politycznych w okresie 1989–2011*, «*Wieś i Rolnictwo*» 2011, nr 4 (153), s. 83–102.

⁹ A. Seklecka, *Analiza treści*, [w:] R. Bäcker, M. Winławska, J. Rak i in. (red.), *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016, s. 161–184.

czy i partia polityczna. Postulaty programowe dotyczące rolnictwa przedstawiali działacze samorządowi i społeczni oraz rolnicy¹⁰. Ponieważ na jego listach brak było jednak postaci znanych w skali ogólnopolskiej, tym bardziej brakowało polityków mających istotne w skali ogólnopolskiej osiągnięcia w polityce rolnej. Ugrupowanie formułowało natomiast szereg oryginalnych postulatów dotyczących rolnictwa. Jako taki należy uznać umożliwienie sprzedaży produktów rolnych na terenie Miejsc Obsługi Podróżnych (MOP) przy autostradach i drogach ekspresowych¹¹. Proponowano szeroki wachlarz rozwiązań dotyczących walki z suszą – działania miały obejmować: zwiększenie retencji w tym przez wykorzystanie wyrobisk pokopalnianych, zagęszczenie sieci monitoringu pogodowego, edukację na temat problemu suszy, poprawę systemu rekompensat suszowych przez wprowadzenie możliwości „zgłoszenia rozbieżności między wynikami Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej (SMSR) a obserwacją strat w polu”. Postulaty ugrupowania zmierzały w kierunku wprowadzenia na rynek rolnym daleko idących mechanizmów protekcyjnych – postulowano nie tylko walkę ze spekulacją, ale także wprowadzenie gwarancji odbioru i cen gwarantowanych. Podobnie jak już wcześniej PSL, ugrupowanie opowiadało się za stworzeniem systemu kaucyjnego, w ramach którego zboże importowane z Ukrainy byłoby obłożone zwrotną kaucją – importer miałby odzyskiwać ją po przetransportowaniu zboża poza terytorium RP¹². Grupą objętą szczególnym wsparciem w postaci m.in. wyższych dopłat i wsparcia w zakładaniu przedsiębiorstwa mieli zostać młodzi rolnicy. Nawet mając na względzie syntetyczną formę programu jako ujęte w sposób mało precyzyjny należy uznać propozycje umożliwienia tzw. „rolnikom ryczałtowym” wyboru tzw. „zerowego podatku VAT w produkcji żywności” i zmniejszenia biurokracji związanej z ewidencjonowaniem „czynności, zabiegów itp.” w małych i średnich gospodarstwach¹³. W ostatnim przypadku nie wiadomo było m.in. czy chodziło o uproszczenie procedur, czy też zniesienie części obowiązków ewidencyjnych.

¹⁰ Bezpartyjni Samorządowcy, *Program dla rolnictwa przygotowali sami rolnicy – mówią Bezpartyjni Samorządowcy*, <https://bezpartyjniamorzaradowcy.pl/program-dla-rolnictwa-przygotowali-sami-rolnicy-mowia-bezpartyjni-samorzaradowcy/> (14.12.2023).

¹¹ Bezpartyjni Samorządowcy, *Program Polityczny*, <https://bezpartyjniamorzaradowcy.pl/wp-content/uploads/2023/09/Bezpartyjni-Samorzaradowcy-PROGRAM-2023.pdf>, s. 69 (14.12.2023).

¹² Propozycja PSL o zbliżonej treści w lipcu 2022 r. przyjęła formę projektu ustawy o ochronie polskiego rolnictwa: [https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-976-2022/\\$file/9-020-976-2022.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-976-2022/$file/9-020-976-2022.pdf) (14.12.2023).

¹³ Świadectwem wciąż niskiej profesjonalizacji ugrupowania jest niedopracowanie edytorskie programu; Bezpartyjni Samorządowcy, *Program Polityczny...*, s. 70–71.

Komitet Koalicyjny PSL i Polski 2050 Trzecia Droga tworzyły dwa ugrupowania o komplementarnym potencjale. O ile Polska 2050 odwoływała się w swoich enuncjacjach programowych i wypowiedziach liderów przede wszystkim do ludzi młodych, a tematyce rolnictwa poświęcało mniej uwagi¹⁴, o tyle PSL starając się od dłuższego czasu budować szersze poparcie społeczne¹⁵, to rolników i mieszkańców obszarów wiejskich traktowało jako najważniejsze grupy, spośród których mogło pozyskiwać swój elektorat. PSL w swojej komunikacji w okresie kampanii wykorzystywało potencjał, jaki stanowili politycy od lat zaangażowani w problematykę rolną, tacy jak np. były minister rolnictwa Marek Sawicki, a także osobista aktywność lidera partii Władysława Kosiniaka-Kamysza w tym obszarze¹⁶.

Sojusz zawarty u progu kampanii nie zaowocował pogłębionymi pracami programowymi. Komitet poza tekstem łączącej ugrupowania umowy opublikował jedynie krótką listę priorytetów, łączących obydwie ugrupowania – dokument pod nazwą „12 Gwarancji Trzeciej Drogi” obejmował jedynie kilka propozycji odnoszących się do rolnictwa, jednak ich znaczenie na tle całego dokumentu było istotne. W pierwszej kolejności odnoszono się do kryzysu na rynku rolnym spowodowanego napływem towarów z Ukrainy. I tu odwoływano się do wcześniejszej propozycji PSL dotyczącej wprowadzenia systemu kaucyjnego na produkty importowane z tego kraju. Jednocześnie zapewniano jednak o pełnym wsparciu dla tego państwa¹⁷. Zapowiadano także dostosowanie do wymagań polskiego rolnictwa Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej¹⁸.

¹⁴ M. Gronek, *Holownia nie powinniśmy dopuszczać-niektórych-produktów rolnych na polski rynek*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/holownia-nie-powinnismy-dopuszczac-niektorych-produktow-rolnych-na-polski-rynek> (15.12.2023).

¹⁵ E. Podgajna, *Kampania wyborcza Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL)...*, s. 144.

¹⁶ J. Nizinkiewicz, *Marek Sawicki: Rząd PiS okłamuje rolników, konsumentów i sam siebie*, <https://www.rp.pl/wywiad/art38721301-marek-sawicki-rzad-pis-oklamuje-rolnikow-konsumentow-i-sam-siebie>; (14.12.2023); *Marek Sawicki gościem Porannej rozmowy w RMF FM*; <https://www.youtube.com/watch?v=nZTgcyhCa4g> (15.12.2023); *Jarosław Rzepa: musimy chronić polskich rolników. Polska nie może być ofiarą pomocy Ukrainie*, <https://prk24.pl/72823483/jaroslaw-rzepa> (15.12.2023); *Prezes PSL: Jesteśmy gotowi, by zmieniać oblicze polskiej wsi, by odbudować polskie rolnictwo*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/prezes-psl-jestesmy-gotowi-zmienic-oblicze-polskiej-wsi-odbudowac-polskie-rolnictwo> (15.12.2023); *PSL, Jest! Trzecia Droga*, <https://www.psl.pl/jest-trzecia-droga/> (15.12.2023).

¹⁷ *Polska 2050, 12 gwarancji Trzeciej Drogi*, <https://polska2050.pl/trzecia-droga/12-gwarancji-trzeciej-drogi/> (14.12.2023). Sam sposób ujęcia problemu – propozycja systemu kaucyjnego połączona z deklaracjami wsparcia dla Ukrainy została niemal wprost przeniesiona z programu PSL. PSL, *Program Polskiego Stronnictwa Ludowego, 2023*, s. 7.

¹⁸ *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 – wersja skrócona*, <https://www.gov.pl/attachment/561d8da4-81dd-43a1-83d0-65e5dd47f41e> (14.12.2023).

W związku z tym zapowiadano uproszczenie systemu aplikowania o dotacje dla gospodarstw, podniesienie kwot wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, tak by minimalne wsparcie na modernizację gospodarstw wynosiło 600 tys. zł, a premia dla młodych rolników 300 tys. zł. Deklarowano wsparcie dla modernizacji technologicznej gospodarstw, nie precyzowano jednak za pomocą jakich instrumentów miało dokonywać się owo wsparcie.

W broszurze Polski 2050 odnoszącej się do tematyki rozwoju obszarów wiejskich i rolnej znalazły się postulaty wpisujące się w szerszy kontekst priorytetów ugrupowania. Tematykę rolną powiązano zatem z przeciwdziałaniem zmianom klimatu, w tym problematyką rozwoju retencji wód, a także wyeksponowano postulaty dotyczące wsparcia produkcji zdrowej i ekologicznej żywności. Ofertę programową w tym zakresie dopełniały zapewnienie o stworzeniu szczelnego systemu tranzytu zboża przez Polskę oraz nieskonkretyzowane zapowiedzi ograniczenia biurokracji w rolnictwie¹⁹.

W programie Polskiego Stronnictwa Ludowego rozdział poświęcony rolnictwu zajmował II miejsce, ustępując jedynie problematyce zdrowia. Już na wstępie podkreślono związek PSL z tą problematyką i zadeklarowano, że partia pełni rolę „rzecznika interesów polskiej wsi”²⁰. Lista propozycji programowych dotyczących wsi była długa i obejmowała m.in.:

- umożliwienie rolnikom wykupu gruntów skarbu państwa;
- wprowadzanie zerowej stawki podatku VAT na żywność wytwarzaną w sposób tradycyjny;
- postulat zrównania dopłat do produkcji rolnej do poziomu równego poziomowi w tzw. „starej UE” i osiągnięcia stawek w wysokości 1200 zł na ha – nie precyzowano o poziom jakich dopłat chodziło (są one zróżnicowane w zależności od tego jakiej produkcji służy dany areał), można było więc wnosić, że propozycja dotyczy ich średniego poziomu;
- wsparcie finansowe dla ubezpieczeń przed skutkami klęsk żywiołowych i stworzenie funduszu klęskowego o wartości 2 mld zł na pokrywanie szkód rolników dotkniętych skutkami klęsk żywiołowych – nie precyzowano, czy chodziło o wartość w perspektywie jednego roku, czy dłuższej;
- mikroretencję w tym: budowę zbiorników retencyjnych z elektrowniami wodnymi, uproszczenia w budowie zbiorników wodnych o powierzchni do 5000 m², wsparcie dla technik agrotechnicznych sprzyjających utrzymaniu wody w glebie i dla budowy instalacji nawadniających;

¹⁹ Polska 2050, *Rolnictwo: stabilne gospodarowanie w zgodzie ze środowiskiem*, <https://polska2050.pl/informacja-prasowa/wies-rownych-szans-polski-2050-szymona-holowni/> (15.12.2023).

²⁰ PSL, *Program Polskiego Stronnictwa...*, s. 7.

- utworzenie Funduszu Wzajemnej Pomocy w Stabilizacji dochodów rolniczych – fundusz miał być finansowany z obowiązkowych (jak można było domniemywać) wpłat producentów rolnych w wysokości 0,1% wartości sprzedawanych przez nich produktów rolnych, rolnicy mieli natomiast otrzymywać z niego wsparcie w sytuacji, w której ich dochody spadłyby o 30% względem ostatnich 3 lat, rekompensaty miałyby obejmować 70% strat – brak było kalkulacji, która pozwalałaby ocenić, czy przyjęta wartość nowej daniny pokryłaby te koszty;
- wypowiedzenie umowy UE – Mercosur – postulat szczególnie trudny do zrealizowania z uwagi na konieczność uzyskania szerokiego wsparcia międzynarodowego, możliwe, że autorzy dokumentu mieli na względzie nieratyfikowanie umowy przez Polskę;
- rozbudowę sieci targów (tzw. „Zielone Targi”) umożliwiających rolnikom bezpośrednią sprzedaż produktów i wsparcie promocji produktów rolnych;
- usprawnienie wypłaty odszkodowań za straty łowieckie;
- wprowadzenie oznakowania kraju produkcji żywności, a nie jej pakowania;
- podniesienie poziomu życia na wsi przez rozwój instytucji kultury i infrastruktury na obszarach wiejskich²¹.

Program nie był w pełni dopracowany, a część propozycji była formułowana w sposób nieprecyzyjny i nie pozwalała na zweryfikowanie, czy wprowadzone mechanizmy pozwolą na realizację deklarowanych celów. Pomimo to stanowił próbę całościowego podejścia do problemów rolnictwa i przedstawienia zarówno rozwiązań skierowanych do niektórych grup rolników jak też do całej branży.

Nowa Lewica odnosiła się do problemów rolnictwa zarówno w odrębnym rozdziale swojego programu jak i w rozdziale „Zielony Ład” poświęconym odpowiedzi na wyzwania klimatyczne i energetyczne. W tym ostatnim obszarze mieściła się propozycja rozwijania biogazowni i biometanowni oraz renaturalizacji rzek i ochrony przyrody (m.in. bagna, tereny zielone nad rzekami) w celu zwiększenia naturalnej retencji²². Z drugiej strony pewnym ograniczeniem dla rozwoju hodowli w dużych kurnikach i tuczarniach świń mogły okazać się dość enigmatycznie opisane regulacje antyodorowe. Interesom części rolników groziły zakaz chowu klatkowego i hodowli zwierząt na futra (do 2027 roku)²³. Propozycje wsparcia rolnictwa dotyczyły m.in.:

- skupu płodów rolnych na potrzeby rezerw materiałowych,
- rozwoju lokalnego przetwórstwa i promocji lokalnej żywności,

²¹ PSL, *Program Polskiego Stronnictwa...*, s. 7–11.

²² KW Nowa Lewica, *Program wyborczy, 2023*, s. 12, 15.

²³ Tamże, s. 16.

- wprowadzenia maksymalnie 30-dniowych terminów płatności w relacjach marketów i podmiotów skupujących z rolnictwem oraz wprowadzenie równowagi w negocjacjach cenowych na rynku rolnym,
- zrównania dopłat z dopłatami dla rolników w Europie Zachodniej,
- poprawy systemu odszkodowań za straty spowodowane przez dziką zwierzynę,
- walki z ASF i grypą ptaków m.in. przez wsparcie Inspekcji Weterynaryjnej,
- wsparcia rolnictwa ekologicznego dla ograniczenia użycia nawozów i środków ochrony roślin,
- wsparcia kółek rolniczych i rolniczej spółdzielczości²⁴.

Część programu Nowej Lewicy poświęcona rolnictwu była sformułowana w znacznej mierze hasłowo i niedopracowana redakcyjnie. Nie wiadomo było np. jakie instrumenty zostaną wykorzystane dla wsparcia lokalnego przetwórstwa, promocji lokalnej żywności, czy też dla wprowadzenia równowagi w negocjacjach cenowych pomiędzy rolnikami, a przetwórcami. Część z proponowanych rozwiązań mogła ograniczać działalność i zmniejszać rentowność największych i najbardziej konkurencyjnych gospodarstw. Wynikało to z przedkładania wymagań ekologicznych nad zyskowność produkcji²⁵. W rezultacie program można uznać za skierowany przede wszystkim do właścicieli mniejszych, bardziej tradycyjnych gospodarstw i mieszkańców terenów wiejskich nieutrzymujących się z rolnictwa. Propozycje zawarte w programie uzupełniały zapowiedzi ogłoszone w czasie Konwencji Nowej Lewicy „Polska Wieś Wspólne Dobro” 21 kwietnia 2023 roku w Radomiu. Zapowiadano na niej wprowadzenie ceł na towary z Ukrainy, które miałyby być zwracane po przetransportowaniu ich poza terytorium RP, a z których dochody miałyby w 50% być przekazywane Ukrainie. Postulowano także wprowadzenie zakazu zakupu produktów rolnych poniżej cen ich wytworzenia²⁶.

Komitet Wyborczy Konfederacja Wolność i Niepodległość odnosił się do problematyki rolnej jako do jednego z priorytetów. Jednocześnie swój przekaz w tej sferze opierał na radykalnej krytyce działań Prawa i Sprawiedliwości wobec rolnictwa. Świadczyła o tym między innymi propozycja powołania komi-

²⁴ Tamże, s. 18–19.

²⁵ Stanowiło to dalszy etap procesu ewolucyjnego wzrostu postulatów pro-klimatycznych wśród ugrupowań polskiej lewicy. P. Swacha, *Parlamentarne partie polityczne w Polsce wobec problemu zmiany klimatu w latach 2005–2019 (perspektywa sieci społecznych)*, «Studia Politologiczne» 2023, vol. 69, s. 231.

²⁶ *Konwencja Polska wieś wspólne dobro*, <https://lewica.org.pl/aktualnosci-radom/9258-kolejna-konwencja-programowa-lewicy-polskawieswspolnedobro-w-najblizsza-sobote-tj-22-kwietnia-2023r-o-godz-11-30> (15.12.2023); K. Przyborska, *Ryneczek Lewicy*, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/lewica-konwencja-rolnictwo-program/> (15.12.2023).

sji śledczej w sprawie napływu zboża z Ukrainy²⁷. To właśnie wschodni sąsiad, atakowany przez polityków tego ugrupowania także z wielu innych względów (kwestia upamiętnienia zbrodni Wołyńskiej, prawa uchodźców z Ukrainy w Polsce) był obok władz państwa wskazywany główny jako winowajca problemów rolników. Krytyka nie ominęła także instytucji UE, które miały obciążać producentów rolnych nadmiernymi ciężarami biurokratycznymi i działały w sposób dowolny, nie licząc się z obowiązującym je prawem²⁸. Wobec tych niekorzystnych działań dotychczasowa rola ugrupowania sprowadzała się przede wszystkim do skutecznego oporu wobec części projektów. W programie podkreślano zatem wkład ugrupowania w udaremnienie uchwalenia tzw. „Piątki dla zwierząt”²⁹. Akcentowano także wsparcie polityków Konfederacji dla protestów rolniczych. W sytuacji, w której UE zgadzała się na dalszy bezcłowy import produktów rolnych z Ukrainy, konstatowano: „nie ma innego wyjścia jak zatrzymanie ich importu” i „wprowadzenie restrykcyjnych kontroli sanitarno-weterynaryjnych na granicy, badających każdą partię towaru oraz uspokojenie krajowego rynku przed najbliższym sezonem”. Ugrupowanie postulowało odbiurokratyzowanie działalności rolniczej i deklarowało: „Odrzucamy Krajowy Plan Strategiczny i nowe zasady Wspólnej Polityki Rolnej zbudowanej na założeniach Europejskiego Zielonego Ładu”, przejawiało się to przede wszystkim w sprzeciwie wobec ugorowania gruntów, ograniczeń w stosowaniu nawozów i środków ochrony roślin. Kwestionowano także „narzucanie celu 25% produkcji rolnej z gospodarstw ekologicznych”³⁰. Proponowano radykalną deregulację produkcji energii i biopaliw na własny użytek. Wskazywano na potrzebę ochrony polskiej ziemi przed sprzedażą podmiotom zagranicznym i zapowiadano ułatwienia w uzyskaniu dzierżawy gruntów należących do państwa dla młodych rolników. Stanowczo sprzeciwiano się sposobowi działania organizacji prozwierzęcych i deklarowano wprowadzenie zakazu wstępu na teren gospodarstw rolnych dla ich aktywistów. Zapowiadano daleko idące zmiany w prawie budowlanym, tak by możliwa była znacznie łatwiejsza roz-

²⁷ Konfederacja chciała powołać komisję ds. niekontrolowanego importu zboża, <https://www.rp.pl/polityka/art38340391-konfederacja-chce-powolac-komisje-ds-niekontrolowanego-importu-zboza> (15.12.2023); J. Grabarczyk, *Duże partie nie poparły wniosku o powołanie sejmowej komisji śledczej ws. importu produktów rolnych z Ukrainy. Znamy przyczyny*, <https://i.pl/duze-partie-nie-poparly-wniosku-o-powolanie-sejmowej-komisji-sledczej-ws-importu-produktow-rolnych-z-ukrainy-znamy-przyczyny/ar/c1-17467161> (15.12.2023); *Konfederacja żąda komisji śledczej ws. ukraińskiego zboża!*, <https://www.youtube.com/watch?v=uM3Q12Nq1us> (15.12.2023).

²⁸ Konfederacja Wolność i Niepodległość, *Konstytucja Wolności. Program wyborczy, 2023*, s. 14, 40–41.

²⁹ Tamże, s. 11.

³⁰ Tamże, s. 61–62.

budowa budynków gospodarczych. Zapewniano, że rolnicy uzyskają pełną swobodę w sprzedaży swoich towarów bez pośredników. Wskazywano również na potrzebę zapewnienia wsparcia dyplomacji w eksporcie produktów rolnych do krajów spoza UE jako dających większe horyzonty rozwoju. Oryginalnym postulatem ugrupowania było umożliwienie rolnikom posiadania broni myśliwskiej i dokonywania odstrzału zwierzyny niszczącej uprawy niezależnie od przynależności do koła łowieckiego³¹.

Diagnozy i propozycje Konfederacji najbardziej odbiegały od wizji rolnictwa obecnej w programie wszystkich pozostałych analizowanych komitetów (patrz: tabela 1). Znajdowały się w niej odzwierciedlenie radykalnie wolnorynkowa wizja gospodarki w perspektywie rynku wewnętrznego, charakterystyczna dla obecnych w ugrupowaniu środowisk libertariańskich-wolnościowych, a z drugiej strony zaczerpnięty z myśli środowisk narodowych protekcjonizm w odniesieniu do rynków zewnętrznych. Nieobecność w programie Konfederacji wielu wyzwań diagnozowanych przez pozostałe ugrupowania nie oznaczała braku pozytywnej koncepcji, przeciwnie, Konfederacja prezentowała taką koncepcję, jednoznacznie preferując interesy rolników w relacjach z partnerami zagranicznymi, wobec postulatów dostosowania do wymagań ekologii i w sporach z organizacjami postulującymi dalej idącą ochronę zwierząt. Była jednak przeciwna bezpośrednim transferom środków budżetowych do rolników.

Prawo i Sprawiedliwość przedstawiało sytuację w rolnictwie jako jedno ze swoich najważniejszych osiągnięć. Świadczył o tym patos z jakim sformułowano tytuł rozdziału poświęconego ocenie dorobku partii w tym zakresie „Wielka polityka rolna”³². Podkreślano też znaczenie problematyki wsi i rolnictwa i co charakterystyczne dla myśli agrarnej (której PiS nie jest przecież reprezentantem) idealizowano te sfery: „Polska wieś jest od wieków ostoją wartości, tradycji, krzewienia postaw patriotycznych i obywatelskich. Zapewnia Rzeczypospolitej bezpieczeństwo żywnościowe. Z tych powodów powinna być szczególnie chroniona i znajdować się w centrum polityki rządu, a nie na jej obrzeżach, jak niegdyś”³³. Przeprowadzone działania wobec wsi i rolników wpisywały się więc w szerszy kontekst polityki partii wobec grup, w których przed 2015 rokiem silne było poczucie braku poszanowania ze strony władz³⁴.

³¹ Tamże, s. 63–66.

³² Tym samym przymiotnikiem określano siedem innych obszarów działalności rządów Zjednoczonej Prawicy, które uznawano za sukces.

³³ KW Prawo i Sprawiedliwość, *Bezpieczna przyszłość Polaków*, 2023, s. 132.

³⁴ A. Lewandowski, *Subiektywna deprywacja jako determinanta działań Prawa i Sprawiedliwości. Przypadek programu Polski Ład*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, nr 1 (20), s. 106–121.

Deklarowane poczucie satysfakcji z dotychczasowego dorobku kontrastowało z aktualnymi zagrożeniami w obszarze rolnictwa. U progu kampanii i w jej trakcie Prawo i Sprawiedliwość musiało reagować na kryzys zbożowy. Zgodnie z wynikami badania CBOS z czerwca 2023 roku to rząd tego ugrupowania był wskazywany jako winny kryzysu przez 45% badanych i aż 48% badanych rolników³⁵. Efektem oburzenia rolników na nieskuteczność rządu wobec kryzysowej sytuacji była dymisja ministra rolnictwa Henryka Kowalczyka – złożył ją 5 kwietnia 2023 roku, a więc już u progu kampanii wyborczej³⁶. Zadaniem jego następcy – Roberta Telusa, było więc nie tylko stabilizowanie sytuacji na rynku rolnym w związku z napływem zboża z Ukrainy, ale także uspokojenie nastrojów wśród protestujących w związku z tą sytuacją rolników.

Dla PiS nie był to pierwszy kryzys w relacjach z rolnikami. Wcześniejszy miał miejsce jesienią 2020 roku i był owocem próby przeforsowania wbrew części posłów ugrupowania i części elektoratu rolniczego tzw. piątki dla zwierząt, a więc m.in. zakazu hodowli zwierząt z przeznaczeniem na futra i zakazu uboju rytualnego. W rezultacie dążenia kierownictwa ugrupowania do wprowadzenia tych zmian miał miejsce konflikt w klubie parlamentarnym, w efekcie którego część posłów zagłosowała za odrzuceniem projektu ustawy wbrew dyscyplinie partyjnej, a ówczesny minister rolnictwa Jan Krzysztof Ardanowski został zdymisjonowany i zawieszony w prawach członka partii³⁷. Odległą konsekwencją tego konfliktu było przyznanie Ardanowskiemu, który w wyborach parlamentarnych w 2019 uzyskał w rodzimym okręgu nr 5 najwyższe poparcie spośród kandydatów Prawa i Sprawiedliwości dopiero piątego miejsca na liście w wyborach parlamentarnych w 2023 roku³⁸.

W kampanii wyborczej PiS rolnictwo było przedmiotem odrębnej konwencji „Dla polskiej wsi”, a w prezentację postulatów dotyczących branży

³⁵ CBOS, *Polacy wobec wojny na Ukrainie i kryzysu zbożowego*, https://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2023/K_069_23.PDF, s. 6 (2015.12.2023).

³⁶ A. Osiuta, A. Reszczyński, *Minister rolnictwa Henryk Kowalczyk podał się do dymisji. Jaki jest powód?*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8694805,kowalczyk-rezygnacja-z-funkcji-ministra-rolnictwa-i-rozwoju-wsi.html> (18.12.2023).

³⁷ *Prezydent dokonał zmian w składzie Rady Ministrów*, <https://web.archive.org/web/20201006144014/https://www.prezydent.pl/aktualnosci/nominacje/art,189,prezydent-dokonal-zmian-w-skladzie-rady-ministrow.html> (18.12.2023); *Jarosław Kaczyński zdecydował o zawieszeniu 15 posłów partii*, https://wiadomosci.onet.pl/kraj/kryzys-w-rzadzie-pis-15-poslow-zawieszonych-w-tym-ardanowski/7vcj4q7?utm_source=pl.wikipedia.org_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=undefined&utm_v=2 (18.12.2023).

³⁸ *Okręg wyborczy numer 5 w wyborach do Sejmu w 2023 r.*, <https://wybory.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm-okreg/5>; *Wyniki wyborów 2019 do Sejmu RP*, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/wyniki/sejm-okr/5> (18.12.2023).

angażowali się zarówno Prezes RM M. Morawiecki jak i lider formacji J. Kaczyński³⁹.

Prawo i Sprawiedliwość deklarowało, że model rolnictwa w Polsce powinien opierać się na gospodarstwach rodzinnych. Działania rządu powinny natomiast sprzyjać opłacalności produkcji rolnej i ochronie dochodów rolników. Temu ostatniemu celowi miało służyć zaadaptowanie hiszpańskich rozwiązań, które mają chronić rolników przed sprzedażą produktów rolnych poniżej kosztów wytworzenia. Deklarowanie wsparcie dla rolniczej spółdzielczości i innych form zrzeszeń rolników i dalsze wspieranie rolników w sytuacjach kryzysowych. Obiecywano wsparcie władz w otwarciu na polską produkcję nowych rynków, a w odniesieniu do towarów żywnościowych napływających z Ukrainy zapowiadano zabieganie o interesy polskich producentów rolnych w UE, dalszy monitoring przepływu towarów i kontrolę jakości tych, które miały zostać w Polsce⁴⁰. Wobec dotychczasowych porażek w odniesieniu do tranzytu i importu produktów rolnych z Ukrainy, polityka kontynuacji mogła nie budzić zaufania rolników. Rząd wprowadził więc system wsparcia – płatności budżetowych (ze wsparciem UE) dla producentów zbóż dotkniętych spadkami cen.

Pod hasłem „repolonizacji w rolnictwie” zapowiadano „odzyskanie”, a więc zapewne zakup przez państwo „znaczących zakładów przetwórczych”, dokapitalizowanie i rozwinięcie działalności Krajowej Grupy Spożywczej, stworzenie lokalnych rynków hurtowych i punktów sprzedaży bezpośredniej⁴¹.

PiS proponowało podjęcie szeregu działań służących poprawie sytuacji konkretnych sektorów rolnictwa, w tym nakierowanych na odbudowę produkcji wieprzowiny, rozwój produkcji wołowiny i baraniny etc. Rozwojowi eksportu miała służyć budowa terminala towarowego dostosowanego do potrzeb rolnictwa i rozbudowa infrastruktury portowej. Natomiast powiększaniu możliwości produkcyjnych miał pomóc enigmatycznie opisany pomysł „zmian legislacyjnych w zakresie gospodarowania nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa i dalszego monitorowania procesu gospodarowania Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa w celu ich sprawnego ponownego rozdysponowania, z przeznaczeniem w szczególności na powiększenie gospodarstw rodzinnych”⁴². W programie nie wyjaśniono, czy ułatwienia

³⁹ A. Kowarzyk, M. Małecki, S. Wiczeryńska, E. Roś, *Konwencja „Dla Polskiej Wsi”. Co PiS obiecał rolnikom?*, <https://forsal.pl/gospodarka/polityka/artykuly/8699618,konwencja-dla-polskiej-wsi-co-pis-obiecal-rolnikom.html> (18.12.2023); *Konkrety Kaczyńskiego dla polskiej wsi. Pakiet pomocy dla rolników wchodzi w życie*, <https://www.tvp.info/69339478/konkret-kaczynskiego-dla-polskiej-wsi> (18.12.2023).

⁴⁰ KW Prawo i Sprawiedliwość, *Bezpieczna przyszłość Polaków...*, s. 218–221.

⁴¹ Tamże, s. 219.

⁴² Tamże, s. 220–221.

miały dotyczyć nabywania gruntów na własność czy też uzyskiwania ich dzierżawy.

Dostrzegano także problem niedoborów wody, deklarując wsparcie dla gospodarki wodnej, szczegółowe rozwiązania w tym zakresie przedstawiano natomiast w odrębnym podrozdziale dokumentu pt. „woda”, który poprzedzał podrozdział „rolnictwo”⁴³. Formułowano również propozycje odnoszące się do zatorów płatniczych w rolnictwie, finansowania rolnictwa i wsparcia dla ubezpieczeń rolniczych. Prezentowano projekty inicjatyw dotyczących promocji polskich produktów rolnych i szkoleń dla producentów i eksporterów żywności oraz rolników⁴⁴.

Szeroko omawiano w kampanii pomysł wprowadzenia tzw. „lokalnej półki”. Inicjatywę jako tzw. „trzeci konkret PiS” zapowiadał Jan Krzysztof Ardanowski, a zakładała ona, obowiązek by „sklepy w swojej ofercie miały minimum dwie trzecie owoców, warzyw, produktów mlecznych i mięsnych oraz pieczywa pochodzących od lokalnych dostawców”⁴⁵. Jednocześnie kupujący mieli mieć możliwość sprawdzić kraj pochodzenia produktu na paragonie.

PiS zapowiadało również szereg działań dotyczących poziomu życia na obszarach wiejskich obejmujących wsparcie lokalnych inicjatyw społecznych i kulturalnych, a także podniesienie poziomu opieki zdrowotnej na wsiach⁴⁶.

Platforma Obywatelska będąca najsilniejszym ugrupowaniem Koalicji Obywatelskiej ma trwałe problemy z pozyskiwaniem poparcia rolników. Już w 2005 roku to właśnie wśród rolników wizerunek partii był najgorszy⁴⁷. Cytowane na wstępie wyniki badań dotyczących poparcia Koalicji Obywatelskiej w 2019 roku, które było trzykrotnie niższe niż poparcie dla formacji wśród ogółu elektoratu (27,4%⁴⁸) podkreślają skalę trudności dotyczących właśnie tej grupy. Kampania przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku była jednak próbą nowego otwarcia wobec elektoratu rolniczego. Świadczą o tym zarówno propozycje programowe jak i personalne komitetu Koalicji Obywa-

⁴³ Tamże, s. 213–215, 221.

⁴⁴ Tamże, s. 222–223.

⁴⁵ Tamże, s. 222; D. Starzyńska-Rosiecka, „Lokalna półka”, czyli 2/3 produktów w markecie od lokalnych dostawców. To kolejny punkt programu PiS, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9291272,lokalna-polka-czyli-23-produktow-w-markecie-od-lokalnych-dostawcow.html> (18.12.2023).

⁴⁶ KW Prawo i Sprawiedliwość, *Bezpieczna przyszłość Polaków...*, s. 218.

⁴⁷ D. Dolińska, *Determinanty preferencji wyborczych na przykładzie elektoratu Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości w latach 2000–2005*, «Studia Politicae Universitatis Silesiensis» 2009, nr 4–5, s. 126.

⁴⁸ PKW, *Wyniki wyborów 2019 do Sejmu RP*, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmse-nat2019/pl/wyniki/komitet/26075/sejm/pl> (14.12.2023).

telskiej. Pozyskaniu poparcia części rolników miało służyć włączenie na listy Koalicji Obywatelskiej polityków partii Agrounia. Jej lider Michał Kołodziejczak uzyskał w związku z porozumieniem ugrupowań 1 miejsce na liście ugrupowania w Okręgu nr 37 (konińsko-gnieźnieńskim) i był angażowany w szereg przedsięwzięć w ramach kampanii wyborczej⁴⁹.

Koalicja Obywatelska nawiązywała do problematyki agrarnej w swoim programie „100 konkretów” także w blokach tematycznych poświęconych innej niż rolnictwo tematyce. W rozdziale „Środowisko” w odniesieniu do propozycji stworzenia programu odtwarzania torfowisk i mokradeł deklarowano, że dokument ten będzie „w pełni uwzględniał interesy polskich rolników”⁵⁰. Nie konkretyzowano, w jaki sposób osiągnięte zostanie poszanowanie owych interesów, ani też nie wskazywano, czy i w jakim horyzoncie czasowym postulowany program zostanie wykorzystany na potrzeby działań na rzecz przywrócenia naturalnej biorentencji. Bezpośrednio rolnictwu poświęcono 7 „konkretów”. Dotyczyły one ograniczenia ryzyk związanych z produkcją rolną oraz zwiększenia możliwości atrakcyjnego zbytu produktów żywnościowych. Tego ostatniego celu dotyczyła propozycja, by nie mniej niż połowa strategicznych produktów żywnościowych w sklepach pochodziła z Polski. Nie rozwijano jednak pojęcia „strategiczne produkty żywnościowe”. Wątpliwości zainteresowanych mogły się zatem wiązać z tym, czy są to wybrane produkty żywnościowe, o szczególnym znaczeniu, czy też autorzy dokumentu mieli na względzie podkreślenie znaczenia produktów rolnych w ogólności. Zwiększeniu konkurencyjności polskich produktów żywnościowych miało służyć wprowadzenie obowiązku oznaczania flagą kraju pochodzenia ogółu świeżych produktów żywnościowych w sklepach. Proponowano rozpoczęcie programu budowy nowoczesnych targowisk we wszystkich miastach kraju. Trzecia z propozycji w tym obszarze dotyczyła zwiększenia powierzchni magazynowej i budowy nowego terminala zbożowego w Gdańsku. Ograniczenie ryzyka produkcji rolnej zamierzano uzyskać dzięki: 1. finansowaniu z budżetu bioasekuracji w obszarze produkcji żywca wieprzowego; 2. stworzenie funduszu stabilizacyjnego mającego chronić rolników poszkodowanych przez nieuczciwych pośredników lub dotkniętych szkodami łowieckimi; 3. ograniczenie kosztów produkcji przed dotacje

⁴⁹ Michał Kołodziejczak wystartuje z listy Koalicji Obywatelskiej. „Stan wyższej konieczności”, <https://www.money.pl/gospodarka/michal-kołodziejczak-wystartuje-z-listy-koalicji-obywatelskiej-stan-wyzszej-koniecznosci-6931133266279200a.html> (18.12.2023); Okręg wyborczy numer 37 w wyborach do Sejmu w 2023 r., <https://wybory.gov.pl/sejmse-nat2023/pl/sejm/okreg/37> (18.12.2023); *Wybory 2023 na żywo*, <https://oko.press/na-zywo/wybory-na-zywo-oko-press/zielona-energia-mieszkania-transport-trzecia-droga-prezentuje-pomysly-na-gospodarke> (18.12.2023).

⁵⁰ Koalicja Obywatelska, *100 konkretów*, <https://100konkretow.pl/wp-content/uploads/2023/09/100konkretow.pdf>, s. 26 (22.12.2023).

służące rozwijaniu przez gospodarstwa własnej produkcji energii i zwiększeniu efektywności energetycznej gospodarstw⁵¹; 4. wsparcie lokalnych systemów zatrzymywania wody, dla zapewnienia bezkosztowego dostępu do wody na potrzeby rolnictwa. Nie wskazywano kosztów tych działań ani źródeł ich finansowania. Razem wskazywało to na kilka istotnych obszarów działań, brak było jednak całościowego ujęcia problematyki agrarnej.

Zakres i rola propozycji programowych dotyczących rolnictwa w programach ugrupowań

Dla zobrazowania obecnych w programach analizowanych ugrupowań postulatów zestawiono je w tabeli 1. W ten sposób możliwe było ustalenie podobieństw i różnic w diagnozie sytuacji rolnictwa ze strony zaangażowanych w rywalizację wyborczą formacji.

Tabela pokazuje istotną zbieżność w ocenie problemów polskiej wsi pomiędzy aż pięcioma z analizowanych komitetów: Bezpartyjni Samorządowcy, Trzecia Droga, Nowa Lewica, PiS i KO. Każdy z komitetów dostrzegał potrzebę wprowadzenia zmian dotyczących lepszego oznaczania pochodzenia produktów, a pięć ww. komitetów wskazywało na konieczność przeciwdziałania skutkom susz i stabilizowania dochodów rolników. Na tym tle wyraźnie widoczna jest odmienność programu Konfederacji, wskazującej na, co do zasady, odmienne problemy i proponującej inne rozwiązania.

Programy komitetów wyborczych poddanych analizie istotnie różniły się obszernością i zakresem szczegółowości. Wyraźnie wyróżniał się na tym tle najdłuższy ze wszystkich program Prawa i Sprawiedliwości. By ocenić jak ważna dla poszczególnych ugrupowań była problematyka agrarna, niewystarczającym było zatem zbadanie samego zakresu diagnoz i recept formułowanych w programie – analiza oparta na tym kryterium wyraźnie faworyzowałaby PiS. Obliczono zatem udział problematyki wsi i rolnictwa w dokumencie programowym jako całości. Wskazanie miejsca tej tematyki w dokumencie miało uzupełniać tę analizę, wskazując na hierarchię ważności zagadnień dla autorów dokumentów.

⁵¹ Warto zaznaczyć, że działania w tym zakresie Platforma Obywatelska zapowiadała już w kampanii wyborczej poprzedzającej okres jej pierwszych rządów w latach 2007–2011 – w tym czasie partia nie zrealizowała tych zapowiedzi, A. Warzocha, *Bilans końca kadencji – analiza realizacji obietnic wyborczych Platformy Obywatelskiej po czterech latach rządów*, «Chorzowskie Studia Polityczne Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu» 2011, nr 4, s. 73.

Tabela 1. Obecność zagadnień dot. rolnictwa w programach ugrupowań

Lp.	Komitet wyborczy / Analizowany problem rolnictwa	Problem suszy i zwiększenie retencji	Ceny gwarantowane lub gwarancje poziomu dochodów	Ułatwienia w handlu: oznaczenie produktów z Polski	Wprowadzenie barier pozataryfowych, kaucje lub cła na zboże z Ukrainy	Wsparcie na rzecz przywrócenia hodowli chlewniej	Ułatwienie obrotu ziemią
1.	Bezpартyjni Samorządowcy	+	+	+ (oznaczenie produktów z Polski)	+ (kaucje)	+	+
2.	Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni Polskie Stronnictwo Ludowe*	+	+	+ (oznaczenie produktów z Polski)	+ (kaucje)		+ (PSL proponowało umożliwienie rolnikom nabywania gruntów należących do skarbu państwa)
3.	Nowa Lewica	+	+	+ **	+ (cła podlegające zwrotowi po wywiezieniu towaru z Polski)	+ Przez walikę z ASF	
4.	Prawo i Sprawiedliwość	+	+	+ + (Oznaczenie produktów z Polski, ułatwienia w bezpośredn. sprzedaży produktów rolnych przez rolników)		+	+ (W zakresie ułatwienia rolnikom uzyskiwania gruntów Skarbu Państwa – nie precyzowano czy na własność czy w ramach dzierżawy)
5.	Konfederacja Wolności i Niepodległość			+ (pełne uwolnienie sprzedaży produktów rolnych przez rolników)	Barierę pozataryf. (restrykcyjne kontrole fitosanitarne)		
6.	Koalicja Obywatelska PO, N, IPL Zieloni	+	+	+ (oznaczenie produktów z Polski)		+	

* W odniesieniu do komitetu Trzeciej Drogi analizie poddano wspólny dokument programowy i programy obu partii współtworzących komitet wyborczy.

** Doskonalenie oznaczeń pochodzenia produktów w ogólności

*** Choć nie zadeklarowano tego w programie wyborczym, wobec nieprzedłużenia przez UE zakazu importu wybranych produktów rolno-spożywczych z Ukrainy, rząd wspierany przez Prawo i Sprawiedliwość niezależnie od Wspólnoty wprowadził zakaz importu tych samych produktów do Polski.

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów programowych ugrupowań.

Tabela 2. Miejsce problematyki rolnej w programach wyborczych ugrupowań, które zarejestrowały listy w 41 okręgach wyborczych – analiza ilościowa

L.p.	Komitet	Procent znaków w rozdziałach dotyczących diagnozy i postulatów odnoszących rolnictwa względem całości programu	Miejsce rozdziału dotyczącego tematyki rolnej wśród postulatów programowych	Uwagi
1.	Bezpartyjni Samorządowcy	1,88%	5 z 10	
2.	Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni Polskie Stronnictwo Ludowe	9,36%	7 z 12	Analizie poddano dokument „12 Gwarancji III Drogi”
3.	Nowa Lewica	4,15%	10 z 17	
4.	Prawo i Sprawiedliwość	7,06%	13 z 14	13 miejsce wśród podrozdziałów dotyczących propozycji; 8 spośród 8 osiągnięć, 20 i 34 z 39 podrozdziałów w ogólności.
5.	Konfederacja Wolności i Niepodległość	7,98%	5 z 9	
6.	Koalicja Obywatelska PO. N IPL Zieloni	4,36%	15 z 21	

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów programowych ugrupowań.

W przypadku trzech komitetów: Trzeciej Drogi, PiS i Konfederacji część programu poświęcona rolnictwu zajmuje wyraźnie więcej miejsca w całym dokumencie niż w przypadku trzech pozostałych tj. Bezpartyjnych Samorządowców, Nowej Lewicy i KO. W większości dokumentów rolnictwo jest opisywane w jednym ze środkowych rozdziałów. Jedynie w przypadku Koalicji Obywatelskiej i Prawa i Sprawiedliwości kwestie te są omawiane w części bliższej końca dokumentu lub też jak w przypadku PiS bliżej końca części poświęconej propozycjom programowym. Co warte podkreślenia PSL opisało problematykę

rolną w II rozdziale swojego programu. W mojej ocenie to pod wpływem tego ugrupowania kwestie dotyczące rolnictwa odegrały tak istotną rolę w programie Trzeciej Drogi. Oba wskaźniki pozwalają przyjąć, że dla Trzeciej Drogi i Konfederacji problematyka rolnictwa była relatywnie bardziej istotna niż dla pozostałych ugrupowań. Wskazany sposób analizy nie przynosi jednoznacznych wniosków dotyczących Prawa i Sprawiedliwości – relatywnie znaczny udział treści dotyczących rolnictwa i niska pozycja w kolejności zagadnień programowych, pozwala założyć, że w tym obszarze formułowano wiele ocen i propozycji, ale nie traktowano go jako jednego z postrzeganych jako ściśle priorytetowe. W przypadku trzech pozostałych komitetów czynniki ilościowe sugerują, że rola rolnictwa była relatywnie mniej istotna.

Podsumowanie

Analizowane dokumenty programowe i wypowiedzi prominentnych polityków badanych ugrupowań odnoszące się do rolnictwa często były mało precyzyjne i pozostawiały wiele miejsca do interpretacji. W szczególności w badanych programach wyborczych propozycje odnoszące się do rolnictwa przedstawiano zazwyczaj bez podania szeregu istotnych szczegółów takich jak skala i źródła finansowania, okres realizacji. Niestety uwaga ta dotyczyła w pewnym stopniu wszystkich programów⁵². Komitety wyborcze przedstawiały wizję rolnictwa wymagającego silnego wsparcia etatystycznego państwa, na tym tle od pozostałych komitetów odróżniała się komitet Konfederacji, który akcent kładł na deregulację rolnictwa i nie obiecywał rolnikom daleko idącego wsparcia budżetowego.

Odnosząc się do kolejnych hipotez należy stwierdzić, że pierwsza z nich potwierdziła się jedynie częściowo, gdyż problematyka agrarna zajmowała wiodące miejsce w kampanii Polskiego Stronnictwa Ludowego i w konsekwencji komitetu Trzeciej Drogi, ale także, czego nie założono, Konfederacji. W przypadku Prawa i Sprawiedliwości, tematyce tej poświęcono wiele uwagi, ale, co stanowiło pewne zaskoczenie, temat ten wyraźnie ustępował innym priorytetowym zagadnieniom. W przypadku pozostałych trzech ugrupowań (Nowej Lewicy, KO i Bezpartyjnych Samorządowców) rolnictwo było, jak zakładano, jednym z mniej istotnych, ale obecnych w kampanii tematów. Lewica odróżniała się na tym tle, jasno wskazując na priorytet kwestii klimatycznych i środowiskowych względem interesów rolnictwa. Analiza materiału źródło-

⁵² Co prawda Koalicja Obywatelska deklarowała, że swoje „100 konkretów” zrealizuje w ciągu 100 dni rządów, w pozostałym zakresie jej deklaracje również pozostawiały jednak opisane w sposób dość ogólnikowy.

wego potwierdziła, że wśród środków wykorzystywanych dla pozyskania poparcia rolników znalazły się: 1. eksponowanie tematyki rolnictwa w programach wyborczych poszczególnych komitetów, 2. organizowanie wydarzeń (konwencji partyjnych, konferencji prasowych), których tematyka miała koncentrować się wokół spraw wsi i rolnictwa.

Niedopracowanie poszczególnych dokumentów i propozycji dotyczących problematyki agrarnej stanowi jeden z przykładów wciąż niskiej profesjonalizacji polskich ugrupowań politycznych. Fakt, że poza Konfederacją ugrupowania opozycyjne formułowały zbliżone do PiS diagnozy dotyczące problemów rolnictwa i przedstawiały często podobne do partii rządzącej rozwiązania, nie pomógł im w odebraniu jej poparcia rolników.

Bibliografia

- Bäcker R., Winclawska M., Rak J. i in. (red.), *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016.
- Biskup B., *Portret wyborców AD 2019. Zmiany w preferencjach elektoratów partyjnych w Polsce*, «Studia Politologiczne» 2020, vol. 55, DOI: 10.33896/SPolit.2020.55.13.
- Dolińska D., *Determinanty preferencji wyborczych na przykładzie elektoratu Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości w latach 2000–2005*, «Studia Politicae Universitatis Silesiensis» 2009, nr 4–5.
- Głajcar R., Wojtasik W., *Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce 2009*, Katowice 2010.
- Hołubiec J., Szkatuła G., Wagner D., Małkiewicz A., *Identyfikacja elementów parlamentarnej kampanii wyborczej – budowanie bazy wiedzy*, «Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą» 2007, nr 8.
- Konfederacja Wolność i Niepodległość, *Konstytucja Wolności. Program wyborczy*, 2023.
- Kubicki R., *Przebieg kampanii i program Polskiego Stronnictwa Ludowego w wyborach parlamentarnych w 2011 roku*, «Studia Humanistyczno-Społeczne» 2013, nr 7.
- Kur D., *Adaptacja instrumentów marketingu ekonomicznego na potrzeby polityków*, «Świat Idei i Polityki» 2018, t. 18.
- Kurek J., *Polskie Stronnictwo Ludowe w wyborach do Parlamentu Europejskiego, w 2009 roku* [w:] R. Głajcar, W. Wojtasik (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce 2009*, Katowice 2010.
- Lewandowski A., *Subiektywna deprywacja jako determinanta działań Prawa i Sprawiedliwości. Przypadek programu Polski Ład*, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, nr 1 (20), DOI: 10.15584/polispol.2022.1.8.
- Mider D., Marcinkowska A., *Polskie Stronnictwo Ludowe – ewaluacja internetowej kultury politycznej podczas kampanii parlamentarnej w 2011 roku*, «Studia Politologiczne» 2012, vol. 26.
- Peszyński W., Seklecka A., *Telewizyjna reklama polityczna w kampaniach parlamentarnych PSL*, [w:] Ł. Tomczak (red.), *Ludowcy i problematyka agrarna na początku XXI wieku*, Wrocław 2010.
- Podgajna E., *Kampania wyborcza Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) w 2007 roku*, «Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne» 2008, nr 19.
- Seklecka A., *Analiza treści*, [w:] R. Bäcker, M. Winclawska, J. Rak i in. (red.), *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016.

- Szpyt M., *Wieś w programach polskich partii politycznych w okresie 1989–2011*, «Wieś i Rolnictwo» 2011, nr 4 (153).
- Swacha P., *Parlamentarne partie polityczne w Polsce wobec problemu zmiany klimatu w latach 2005–2019 (perspektywa sieci społecznych)*, «Studia Politologiczne» 2023, vol. 69, DOI: 10.33896/SPolit.2023.69.13.
- Tomczak Ł. (red.), *Ludowcy i problematyka agrarna na początku XXI wieku*, Wrocław 2010.
- Warzocha A., *Bilans końca kadencji – analiza realizacji obietnic wyborczych Platformy Obywatelskiej po czterech latach rządów*, «Chorzowskie Studia Polityczne Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu» 2011, nr 4.